

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра фінансів

РЕФЕРАТ
кваліфікаційної роботи
на здобуття освітнього ступеня магістра
зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
за освітньою програмою: «Управління публічними фінансами»
на тему: «Податкова система України: етапи становлення та напрямки
розвитку»

Виконавець:
Студентка 7М групи ЦЗВФН
Бурдейна Олександра Георгіївна

_____ /підпис/

Науковий керівник:
к.е.н., доцент кафедри фінансів
Логвіновська Світлана Іванівна
_____ /підпис/

ОДЕСА-2023

Актуальність дослідження. Податок був та залишається основою фінансового підґрунтя будь-якої держави. Історичний розвиток більшості держав підкреслив важливість та необхідність правового регулювання податку через податкову систему. Вже більше тридцяти років в Україні гостро стоїть питання щодо ефективного регулювання податкової системи. Довгий час роль податків розглядалась як фіскальний інструмент наповнення бюджету. Сьогодні доцільно визначити регулюючу роль податку для створення передумов суспільного розвитку через призму економічного зростання.

У сучасний період податки, як форма взаємодії між державою та учасниками економічної діяльності та населенням, є засобом перерозподілу валового внутрішнього продукту (ВВП), а ефективне його використання та регулювання вимагає особливої уваги. Зменшення податкового внеску до ВВП обмежує можливості держави вирішувати соціальні завдання, тоді як його збільшення може стримувати економічний прогрес країни. Саме тому перед нами сьогодні стоїть питання знаходження балансу в цьому контексті. Вирішите це завдання можливо завдяки цілям та завданням державної податкової політики - яка виступає універсальним регулюючим інструментом, спроможним сприяти економічному зростанню. Податкова політика, яка реалізує всі напрямки оподаткування, є інструментом державної стратегії. Вона представляє собою ключовий фінансовий механізм мобілізації необхідних коштів для виконання функцій держави та регулювання економіки. Історія свідчить про те, що створення та впровадження ефективної податкової політики є важливим випробуванням для будь-якого уряду. Виникають конфлікти між бюджетними інтересами держави та інтересами платників податків, що є постійною реальністю.

Податкова система є неодмінною складовою людської цивілізації та суттєво впливає на всі аспекти соціально-економічного життя розвиненого суспільства. Сучасну економічно розвинену державу неможливо уявити без науково обґрунтованої та раціонально сформованої податкової системи.

Навіть у економічно розвинених країнах продовжуються пошуки оптимізації податкових систем, забезпечуючи оптимальне поєднання інтересів населення, підприємницьких суб'єктів та держави. Це підкреслює актуальність обраної теми дослідження.

У науковій літературі глибоко вивчаються аспекти податкових систем, оскільки розкривається їхнє важливе значення для розвитку сучасної ринкової економіки, яку часто регулюють за допомогою податково-бюджетних методів. Визначні вчені, такі як Слатвінська М.О., Волохова І.С., Дубовик О.Ю., Крисоватий А.І., Соколовська А.М., Василик О.Д. [1,2,3,4,5] та інші, опікувалися вивченням питань податків і податкових систем. У їх дослідженнях освітлено сутність і значення податків, а також вивчено стан та розвиток податкової системи. Їхні роботи включають аналіз еволюції податків та податкових систем, теоретичне обґрунтування перспектив розвитку оподаткування в Україні. Однак розвиток соціально-економічної системи держави, нові практичні досягнення в області податків вимагають подальших теоретичних досліджень, зокрема з урахуванням історичних подій, що стосуються будови податкової системи та її поступового вдосконалення відповідно до нових потреб держави та суспільства.

Мета магістерської роботи полягає у дослідженні теоретичних аспектів податкової системи, визначенні її етапів становлення в Україні, аналізі фінансової ефективності основних бюджетоутворюючих податків та в обґрунтуванні практичних рекомендацій відносно проведення податкової реформи.

Для досягнення зазначеної мети були поставлені такі **завдання**:

- провести теоретичний аналіз податкової системи та механізми її реалізації на сучасному етапі;
- дослідити історію та етапи становлення податкової системи України;
- проаналізувати вплив основних прямих та непрямих податків на формування доходів;

- визначити особливості реформування податкової системи в умовах повоєнного часу та періоду відбудови держави;
- проаналізувати зарубіжний досвід податкового регулювання та обґрунтувати пропозиції щодо вдосконалення податкової системи України в сучасних умовах.

Об'єкт дослідження - податкова система України, її місце і роль в державному регулюванні економіки на сучасному етапі.

Предмет дослідження - регулюючий інструментарій податків та механізми його застосування на сучасному етапі.

У нашому дослідженні ми використали наступні **наукові методи дослідження**. Основу роботи становили фундаментальні положення сучасної економічної теорії та теорії фінансів, зокрема в частині державного регулювання економіки в умовах ринку та теорії оподаткування. У процесі виконання роботи ми застосовували загальнонаукові та спеціальні методи пізнання, такі як ретроспективний аналіз для встановлення тенденцій розвитку оподаткування та наукового обґрунтування податкового регулювання; системно-функціональний - для узагальнення сучасних теоретичних концепцій державного регулювання економіки та оподаткування; аналіз і синтез - для деталізації предмета дослідження та взаємного вивчення його складових.

Метод розрахунково-аналітичний використовувався для проведення аналітичних розрахунків та оцінки впливу модернізації інструментарію податкового регулювання; метод порівняння використовувався для аналізу тенденцій розвитку податкового регулювання в різних країнах; метод екстраполяції застосовувався для обґрунтування можливостей використання зарубіжного досвіду податкового регулювання в Україні; метод графічного і табличного представлення використовувався для забезпечення розрахункової частини дослідження та візуалізації його результатів.

Інформаційною базою дослідження є Податковий кодекс України, Бюджетний кодекс України, додаткова законодавча та нормативна база з

питань оподаткування в Україні, аналітичні та статистичні матеріали Міністерства фінансів України, Державної казначейської служби України, Державної податкової служби України, наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених, присвячених проблематиці дослідження податкової системи.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні та методичні положення і результати магістерської роботи відображені у публікації збірнику ФФБС.

Структура та обсяг роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (51 найменувань). Загальний обсяг роботи становить 112 сторінки. Робота містить 11 таблиць, 20 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

у першому розділі **“ТЕОРЕТИЗАЦІЯ ОСНОВ ПОБУДОВИ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ”** розглядається соціально-економічна сутність, функції та класифікація податків. визначено етапи становлення податкової системи України в історичному аспекті. Досліджені правові аспекти побудови податкової системи України та проведено її характеристику на сучасному етапі.

у другому розділі **“ДЮЧА ПОДАТКОВА СИСТЕМА УКРАЇНИ ТА ЇЇ АНАЛІЗ”** проаналізовані надходження прямих податків у формуванні доходів бюджету. Проведено аналіз надходжень непрямих податків у формуванні доходів бюджету. Здійснено прогнозування обсягів надходжень податкових надходжень.

у третьому розділі **“НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ У ПІСЛЯВОЄННИЙ ЧАС”** » проведено дослідження зарубіжного досвіду побудови податкової системи. Визначено особливості реформування податкової системи в умовах післявоєнної

відбудови та запропоновані напрями реформування податкової системи у післявоєнний час.

ВИСНОВКИ

Ця кваліфікаційна робота магістра полягає в дослідженні етапів становлення податкової системи України, аналізі ефективності цієї системи та в обґрунтуванні практичних рекомендацій відносно покращення її функціонування в Україні. Головні більш загальні теоретичні та практичні здобутки проведеного дослідження полягають у наступних результатах.

Податкова система є складним утворенням, що охоплює всі законодавчо визначені податки, збори та платежі в країні. Вона також враховує принципи, форми та методи їх встановлення, зміни або анулювання, а також реалізацію заходів, спрямованих на забезпечення внесків, контролю та відповідальності за порушення податкового законодавства. В цьому визначенні особливий акцент робиться на законодавчому аспекті реалізації суспільних відносин у галузі оподаткування. Зазначений опис визначає податкову систему як утворення, що взаємодіє між його складовими за допомогою грошових, інформаційних та організаційних потоків.

Думка науковців щодо етапів становлення податкової системи дещо різниться - але в одному вони єдині, що система оподаткування носила не еволюційний а революційний характер шляхом спроб та помилок серед яких є звичайно позитивні рішення. На нашу думку, при аналізі кожного з етапів податкової реформи слід виходити не лише із змін законодавчої бази, що відбувалися, а й глибокої оцінки стратегічних цілей, задач та пріоритетів кожного з етапів проведеної реформи. Важливим є з'ясувати, які існували причини необхідності проведення наступного етапу податкової реформи, тобто визначитися з недоліками податкової системи на передодні здійснення кожного з них.

Перший етап становлення податкової системи (1991– 1994 роки)

Перший етап становлення податкової системи проходив за умов регулятивної дії недосконалого Закону України “Про систему оподаткування” від 25.06.1991 р. та появи нових видів податків, а саме: податку на додану вартість, податку на доходи підприємств і організацій (21.02.1992р.), акцизного збору (18.12.1991 р.) та дії старих видів податків, таких як прибутковий податок з громадян, місцеві податки і збори.

Другий етап становлення податкової системи (1994– 1999 роки)

Значне оновлення податкової системи припало на другий етап. У цей період в країні починають вносити корективи в податкову систему: формуються стійкі, відпрацьовані податкові механізми, нарівні з податками, що діяли, виникають нові.

2 лютого 1994 року був прийнятий Закон України “Про внесення змін та доповнень до Закону Української РСР "Про систему оподаткування", Закону від 28.12.1994 року "Про оподаткування прибутку підприємств" та Закону від 22.12.1994 року "Про державний реєстр фізичних осіб – платників податків та інших обов'язкових платежів". У цьому Законі вперше дано визначення податку, збору, обов'язкового платежу, деталізовано елементи податку, такі як платник, об'єкт, база, ставка.

Третій етап становлення податкової системи (2000– 2010 роки)

На цей час було завершено прийняття нових податкових законів, оновлено діючі. Декрет КМУ “Про прибутковий податок з громадян” від 26.12.1992 р. мінявся лише в частині ставок оподаткування. Тому 22 травня 2003 року був прийнятий Закон України “Про податок з доходів фізичних осіб”. Перш за все уточнено перелік платників (резиденти, нерезиденти) та об'єкти оподаткування в цих платників (три джерела – у резидентів, два – у нерезидентів). На третьому етапі податкової реформи розпочалась підготовка до прийняття Податкового кодексу.

Четвертий етап становлення податкової системи (2010–2015 роки)

Саме на цьому етапі розвитку трансформації, що відбулися у сфері податкової системи, можна назвати податковою реформою. Вона мала не

формальний, а реальний характер. Основними завданнями податкової реформи 2010–2014 років були: стимулювання економічної активності шляхом створення сприятливого фіскального клімату для розвитку суб'єктів господарювання та залучення інвестицій, виведення фінансових ресурсів з тіні, а також збільшення доходів бюджету.

П'ятий етап становлення податкової системи (2015 р.– сьогоднішній період).

Запропонована податкова реформа 2020 року вводить багато новацій та змін для українського бізнесу. Проте чи вдосконалять ці зміни недоліки та технічні неузгодженості українського податкового законодавства покаже час. Українському бізнесу не звикати до постійних змін в податковому законодавстві (бо це триває майже 20 років). На цьому періоді реформування податкової системи не закінчено. На жаль в лютому 2022 р. податкова система зазнала змін, які стали необхідними задля збереження ділової активності в країні. В Україні з 24 лютого 2022 р. запроваджено воєнний стан, що, серед іншого, спричинив необхідність внесення змін до поточної системи оподаткування з метою запровадження додаткових стимулів та послаблень для бізнесу з одночасною підтримкою функціонування економіки України. Станом на сьогодні відбулися велика кількість змін в податковому законодавстві. Серед прийнятих нормативно-правових актів (більше 10)

Протягом періоду, що аналізували - кожного року ми відзначили позитивну тенденцію зростання податкових надходжень. Але у 2022 році маємо випадок зменшення обсягів податкових надходжень на 839 653,2 млн грн у порівнянні з 2021 роком. Цей від'ємний рух пов'язаний із зниженням бізнес-активності через повномасштабні військові дії на території України та збільшенням фінансування з зовнішніх джерел, таких як закордонні країни і міжнародні організації, до державного бюджету.

Класифікація податків на прямі та непрямі є механізмом визначення об'єкта та методу справляння податку. Прямі податки, такі як податок на дохід, прибуток, майно і інші, стягуються з фізичних або юридичних осіб.

Серед них ключові - податок на доходи фізичних осіб (ПДФО) та податок на прибуток підприємств (ППП). Непрямі податки не пов'язані з доходом або прибутком; їх сплачує кінцевий споживач у вигляді надбавки до ціни товарів. Цю категорію включають податок на додану вартість (ПДВ), акцизний податок та мито. Структура податкових надходжень вказує на перевагу непрямих податків над прямими в Україні, що свідчить про проблеми у податковій системі. Ці проблеми включають недосконалість системи збору податків, ухилення населення від сплати податкових надходжень, тіньову економіку та кризовий стан економіки протягом останніх років. Пряме оподаткування характеризується як ефективне та відкрите для економіки.

При порівнянні податкових надходжень у розрізі часу з 2021 по 2022 рік видно, що обсяги ППП зменшилися, а податок на доходи фізичних осіб зріс на 10872,1 млн. грн.

Вплив військового протистояння на економіку можна частково відстежити шляхом порівняння тенденцій надходження основних доходів до Загального фонду Державного бюджету в розрізі видів непрямих податків за період з аналогічним періодом 2021 року. Більшість показників відзначилася значущим зменшенням, зокрема: ПДВ із ввезених товарів – на 33,5%, акцизний податок – на 6,2%, ввізне мито – на 29,9%.

При аналізі динаміки надходжень прямих податків до доходів державного бюджету України за 2018-2022 роки слід відзначити, що темпи зростання за цей період були позитивними. Наприклад, податок на доходи фізичних осіб у 2022 році становив 148427,3 млн грн і збільшився на 62% порівняно з 2018 роком. Податок на прибуток підприємств за цей період зріс на 21%

Щодо непрямих податків, то тенденцію до збільшення за 2018-2022 р. має лише податок на додану вартість, який у 2022 р. становив 467001 млн. грн., та зріс на 92492 млн.грн порівняно із 2018 р. Акциз та мито за вказаний період скоротилися, що пов'язано із зменшенням ділової активності через військові дії.

Падіння надходжень акцизного податку з вироблених в Україні підакцизних товарів (продукції) (-26,7 % у 2022 р. відносно 2021 р.) було зумовлене низкою чинників: 1) зупинкою виробництва пального в Україні; 2) зменшенням виробництва сигарет – у перші місяці після 24 лютого 2022 р. кілька великих тютюнових фабрик потрапили в окупацію або зупинили виробництво через близькість до лінії фронту; 3) обмеженням продажу алкоголю в умовах воєнного стану; 4) встановленням нульових та згодом знижених ставок акцизу на пальне; 5) меншими обсягами виробництва електроенергії (підакцизний товар) через захоплення окупаційними військами РФ Запорізької АЕС та обстріли інших об'єктів генерації, а також меншими обсягами споживання електроенергії через руйнування великих промислових споживачів, таких як «Азовсталь», та цілих населених пунктів, міграцію людей за кордон; 6) зменшенням кількості споживачів усіх підакцизних товарів.

Прослідковується збільшення нерівномірності надходжень митних платежів до Державного бюджету України за регіонами. Найбільш постраждали внаслідок воєнних дій окуповані, деокуповані та прифронтові регіони зазнали найбільших економічних втрат і, відповідно, найбільше скоротили сплату митних платежів до Державного бюджету України. Побудовані трендові поліноміальні моделі вказують на подальше зменшення як прямих так і непрямих податків. Окреслена ситуація потребує пошуку шляхів щодо реформи податкової системи для “оздоровлення” бізнесу, що дасть можливість збільшити дохідну базу державного бюджету за рахунок податкових надходжень.

Через спад податкових надходжень до державного бюджету починаючи з 2022 р. ми використовували поліноміальну модель тренду. Поліноміальна лінія тренду є кривою, яка застосовується для даних, що коливаються.

Трендова модель податкових надходжень до державного бюджету має наступний вигляд: $y = -37679x^2 + 2E+08x - 2E+11$. Достовірність такої моделі складає майже 95%. Побудовані трендові поліноміальні моделі вказують на

подальше зменшення як прямих так і непрямих податків. Окреслена ситуація потребує пошуку шляхів щодо реформи податкової системи для “оздоровлення” бізнесу, що дасть можливість збільшити дохідну базу державного бюджету за рахунок податкових надходжень.

При реформуванні податкової системи важливо враховувати кілька ключових аспектів:

- Уникати негативних наслідків оподаткування на господарську діяльність, оскільки надмірне оподаткування може призвести до зменшення фонду коштів, які призначені для сплати податків.
- Стимулювати інвестиційну та інноваційну діяльність суб'єктів господарювання.
- Враховувати вплив податків на споживачів, оскільки збільшення податкового тягаря може призвести до скорочення споживання, зменшення виробництва та, в кінцевому підсумку, до зменшення податкових надходжень в бюджет.
- Забезпечувати конкурентоспроможність внутрішньої продукції на ринках, як внутрішньому, так і зовнішньому.
- Визначити та підтримувати розвиток галузей економіки, які є пріоритетними для країни.
- Проводити науковий аналіз можливостей перерозподілу податків для рівномірного розподілу податкового тягаря в суспільстві.
- Забезпечувати адекватний соціальний захист і підвищення добробуту населення.

Визначені нами етапи становлення податкової системи України мають своє продовження. Багато чого ми спромоглись досягти, але нові виклики сьогодення через військові дії вимагають пошук нових кроків вирішення проблем в системі оподаткування задля стрімкого відновлення української економіки.

Ми наголошуємо на необхідності створення умов довіри бізнесу та населення через реорганізацію правоохоронних органів та судової системи (зокрема, антикорупційні установи).

Поміж відновленням інфраструктурних та виробничих можливостей (відбудовою), країні буде необхідно здійснювати значні щорічні інвестиції в капітальні активи та технології. Це необхідно не лише для підвищення рівня добробуту, а й для того, щоб наздогнати європейських сусідів ще у цьому столітті (розбудовою). Крім того, це також буде важливим для компенсації дефіциту людських ресурсів та відповідної структурної трансформації економіки (перебудовою).

Перед нами стоять численні економічні виклики, на які варто почати готуватися вже зараз. Тому ми пропонуємо наступні кроки проведення реформ, які призведуть до ділової активності бізнесу та населення, а отже і реформації податкової системи України

1. Матеріальні активи: Відбудова зруйнованої інфраструктури та виробничих засобів (за оцінками українського KSE Institute, прямі збитки вже значно перевищують позначку в 100 мільярдів доларів, а загальні втрати є значно більшими).
2. Оборонний сектор: Потреба у значному та довготривалому фінансуванні оборонного сектору залишиться невід'ємною (розмова йде про значно більше, ніж рекомендовані 2% від ВВП в країнах НАТО).
3. Державні витрати: Збільшуватимуться обсяги видатків на такі категорії, як пенсійні виплати (вже зараз на одного працівника припадає утримання одного пенсіонера), реабілітація ветеранів (сотні тисяч осіб), виплата офіційного боргу (що наразі перевищує 80% ВВП і продовжує стрімко зростати).
4. Демографічні виклики: Помітний тривалій тенденції до зменшення та старіння населення буде доповнений новими проблемами, такими як втрати життя та здоров'я (в наш час ми маємо приблизне уявлення про ці цифри), потреби військового характеру (утримання значного професійного війська

та ймовірна підготовка значного військового резерву з регулярними зборами), а також еміграція (понад 8 мільйонів людей залишили країну з 2022 року, і далеко не всі з них планують повертатися).